

KS. JAN WOLSKI

Wyższe Seminarium Duchowne, Łódź

**KARDYNAŁ ELIO SGRECCIA
(1928–2019)
– PIONIER WŁOSKIEJ BIOETYKI.
PROMOTOR KULTURY ŻYCIA**

Słowa kluczowe: antropologia, bioetyka, Elio Sgreccia, kultura życia, metoda bioetyki, personalizm

1. Wstęp. 2. Zarys życiorysu naukowego. 3. Twórca bioetyki personalistycznej i metody triangulacyjnej. 4. Zakończenie

*Dzisiaj świat stał się areną bitwy o życie.
Trwa walka między cywilizacją życia i śmierci.
Dlatego tak ważne jest budowanie „kultury życia”:
tworzenie dzieł i wzorców kulturowych,
które będą podkreślały wielkość i godność ludzkiego życia.*

Jan Paweł II, Kalisz, 4 czerwca 1997 r.

1. WSTĘP

Kardynał Elio Sgreccia zmarł 5 czerwca 2019 r., dokładnie w przeddzień swoich 91. urodzin. Był wybitnym, niestrudzonym nauczycielem i promotorem godności i wartości życia ludzkiego. Cieszył się ogromnym uznaniem i autorytetem nie tylko we Włoszech, ale i na arenie międzynarodowej. Jego śmierć boleśnie dotknęła także nasz kwartalnik „Łódzkie Studia Teologiczne”, z którymi był związany od 2014 r., pełniąc funkcję członka Rady Naukowej tego czasopisma.

Niniejszy artykuł wspomnieniowy jest wyrazem wdzięczności naszego środowiska wobec Kardynała Elio Sgreccii i pamięci o jego światłym, profetycznym, pionierskim bioetycznym nauczaniu. Słusznie nazywany jest ojcem włoskiej katolickiej bioetyki. Swoje długie życie w dużej mierze poświęcił właśnie tym zagadnieniom. Dał temu wyraz także w swojej ostatniej książce-autobiografii, która ukazuje jego zmagania przeciw niektórym współczesnym tendencjom zmierzającym do

relatywizacji godności człowieka i wartości życia¹. Współczesny świat stał się rzeczywistością – jak mówił Jan Paweł II – „areną bitwy o życie [...] walki między cywilizacją życia i śmierci”². Kardynał Elio Sgreccia przez długie lata stał na czele właśnie tej toczącej się walki o godność i życie człowieka.

2. ZARYS ŻYCIORYSU NAUKOWEGO³

Elio Sgreccia urodził się 6 czerwca 1928 r. w Nidastore niedaleko Arcevia (prowincja Ankona) we Włoszech. Świecenia kapłańskie przyjął 29 czerwca 1952 r. Dwa lata po święceniach kapłańskich został mianowany wicerektorem (1954–1966), a następnie rektorem (1966–1972) Papieskiego Seminarium Regionu Marchigiano w Fano. Był jednocześnie wykładowcą tego Seminarium. W tym czasie zdobywał wiedzę w dziedzinie literatury i filozofii na Uniwersytecie w Bolonii. I tam w 1963 r. uzyskał stopień doktora.

W latach 1974–1984 powierzono mu funkcję asystenta kościelnego na Wydziale Medycyny i Chirurgii Katolickiego Uniwersytetu Najświętszego Serca (*Sacro Cuore*) w Rzymie. I to w Wiecznym Mieście zaczęło się naukowe zamięślanie tematyką bioetyczną. Zgłębiał zagadnienia medyczne szczególnie z etycznego punktu widzenia. Zafascynowany tymi kwestiami założył w 1984 r. pierwszą we Włoszech Katedrę Bioetyki. I od 1984 r. prowadził wykłady z bioetyki na Wydziale Medycyny i Chirurgii Katolickiego Uniwersytetu. W latach 1985–2006 pełnił funkcję dyrektora Centrum Bioetyki na tymże Uniwersytecie. Od 1992 r. kierował Instytutem Bioetyki, który został utworzony przy tym Wydziale Medycyny i Chirurgii.

Był redaktorem, a następnie dyrektorem włoskiego czasopisma „*Medicina e Morale*”. Od 1984 r. należał do ścisłego kolegium redakcyjnego tego czasopisma. W latach 1990–2006 był członkiem włoskiego Narodowego Komitetu Bioetyki. 1 listopada 1990 r. uzyskał stopień profesora zwyczajnego w dziedzinie bioetyki. W latach 1992–1995 był sekretarzem Papieskiej Rady ds. Rodziny. W 2001 r. został członkiem Komisji Ministerstwa Służby Zdrowia, a dokładnie: Konsultacji ds. wytycznych postępowania w odniesieniu do testów genetycznych. W 2003 r. został przewodniczącym Międzynarodowej Federacji Centrów i Instytutów Bioetyki o Inspiracji Personalistycznej (FIBIP).

6 stycznia 1993 r. Jan Paweł II mianował go biskupem tytularnym z diecezji Zama Minore i osobiście go konsekrował. 1 czerwca 1994 r. został mianowany wiceprzewodniczącym powołanej do istnienia przez Ojca Świętego Papieskiej Akademii

¹ E. Sgreccia, *Contro vento. Una vita per la bioetica*, Cantalupa (Torino), 2018.

² Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy świętej przed sanktuarium św. Józefa*, (Kalisz, 4 VI 1997 r.).

³ Niniejszy zarys życiorysu opracowano na podstawie danych, jakie osobiście otrzymał autor tego artykułu na polecenie wówczas jeszcze biskupa E. Sgreccii z sekretariatu *Centrum Bioetyki* na Katolickim Uniwersytecie *Sacro Cuore* w Rzymie: „Curriculum vitae del Mons. Prof. Elio Sgreccia”. Zob. także: E. Sgreccia, *Contro vento...*, dz.cyt., 63–72; J. Wolski, *Bioetyka w perspektywie personalizmu. Studium w świetle myśli naukowej biskupa Elio Sgreccii*, Łódź 2008, 12–14; *Śp. kard. Elio Sgreccia*, *L'Osservatore Romano* (wyd. polskie) 40 (2019), nr 7–8, 62.

Życia (*Pro Vita*), a 3 stycznia 2005 r. został jej przewodniczącym. Funkcję tę pełnił do 17 czerwca 2008 r. Ze względu na osiągnięty wiek poprosił o zwolnienie z tej funkcji. Doceniając jego wkład w dziedzinę bioetyki, pozostawiono mu stanowisko-tytuł „emerytowanego przewodniczącego”. 20 listopada 2010 r. na konsystorzku Benedykt XVI włączył, wówczas 82-letniego hierarchę, do grona Kolegium Kardynalskiego.

Na szczególną uwagę zasługuje jego bardzo obszerny dorobek naukowy⁴. Już na początku lat osiemdziesiątych zaczął tworzyć podstawy katolickiej bioetyki⁵. Być może narodziny pierwszego dziecka z probówki (25 VII 1978 r.) zmobilizowały go jeszcze bardziej do zajmowania się tą właśnie tematyką. Jego obszerny dwutomowy *Podręcznik bioetyki (Manuale di bioetica)* został przetłumaczony na blisko 20 języków. We Włoszech podręcznik ten miał kilka wydań (pierwsze w 1988 r.), a także wiele kolejnych nakładów. Bez wątpienia to dwutomowe dzieło⁶ stanowi jego *opus vitae*. Kolejne wydania tego dzieła były uzupełniane o nowe zagadnienia. Stawało się tym samym coraz „doskonalsze”, ponieważ Kardynał potrafił przyjmować słuszną krytykę, a z zarzutami, które uznawał za nieuzasadnione, podejmował stosowną polemikę na łamach czasopism naukowych.

Elio Sgreccia jako biskup i pasterz był żywo zainteresowany także posługiwaniem na rzecz osób zaangażowanych w medycynie. Świadectwem tego jest choćby dzieło *Pastorale sanitaria* (Brezzo di Bedero 1987), czyli *Duszpasterstwo służby zdrowia*. Przez wiele lat był członkiem Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia. W latach osiemdziesiątych Stolica Apostolska powierzyła mu funkcję obserwatora przy Komitecie Bioetycznym Rady Europy. W różnych czasopismach opublikował kilkaset artykułów. Był też autorem, współautorem, a także redaktorem wielu książek z dziedziny bioetyki, etyki lekarskiej, duszpasterstwa służby zdrowia i rodzin.

3. TWÓRCA BIOETYKI PERSONALISTYCZNEJ I METODY TRIANGULACYJNEJ

Model bioetyki personalistycznej jest cechą charakterystyczną uprawiania przez Kardynała bioetyki. Stawiał sobie bowiem pytanie, gdzie szukać uzasadnienia etycznego określonych technik medycznych? Chodziło o poszukiwanie fundamentów, na których można byłoby budować bioetykę⁷.

Zawsze z wielkim entuzjazmem, ale i profesjonalizmem mówił o bioetyce ontologicznie uzasadnianej. Jeszcze w latach dziewięćdziesiątych, gdy tworzyły się podstawy bioetyczne prawodawstwa unijnego, był święcie przekonany, że właśnie

⁴ Wykaz części jego dorobku zobacz: J. Wolski, dz.cyt., 278–289.

⁵ Zob. E. Sgreccia, *La bioetica. Fondamenti e contenuti*, *Medicina e Morale* 3 (1984), 285–305.

⁶ Pierwsze jeszcze jednotomowe wydanie tego dzieła to: *Bioetica: manuale per medici e biologi*, Milano 1986. Dopiero kolejne dzieło było już dwutomowe i nosiło tytuł: *Manuale di bioetica* (Milano 1988).

⁷ Zob. E. Sgreccia, *Contro vento...*, dz.cyt., 101.

bioetyka, personalistyczna i ontologicznie uzasadniona, czyli biorąca za podstawę to, kim jest człowiek ze swej natury, może i powinna stanowić punkt odniesienia, refleksji, dialogu i budowania bioetycznych rozstrzygnięć. Twierdził, że tylko takie ujęcie ma charakter ponadwyznaniowy i ponadpolityczny, a nade wszystko jest naukowym, a nie tylko światopoglądowo uznaniowym patrzeniem na człowieka. Tego rodzaju bioetyka powinna stanowić m.in. punkt odniesienia działalności Komitetu Bioetycznego Rady Europy. Chodziło bowiem o podstawy rzeczowego dialogu między różnego rodzaju filozoficznymi koncepcjami, w celu wzajemnego zrozumienia i ubogacania się, a nade wszystko takie ujęcie pozwalałoby na weryfikację modeli bioetycznych, które są pseudonaukowe.

Budowanie przez Kardynała bioetyki o ukierunkowaniu personalistyczno-ontologicznym bazowało na twierdzeniu, że właśnie prawo naturalne wpisane jest w człowieka i wskazuje jednocześnie na cele, które powinny być realizowane w działaniu tegoż podmiotu. Człowiek odczytuje prawa natury, doświadczając jednocześnie imperatywu ich realizowania⁸. Zgodnie z takim ujęciem „ostateczną racją refleksji etycznej jest *osoba* rozumiana nie tylko jako podmiot, ale także jako ontologiczna rzeczywistość. Każdemu człowiekowi z natury przynależna jest godność i to niezależnie od stadium jego rozwoju”⁹. Pomijanie w bioetyce tego właśnie personalistycznego aspektu prowadzi do „uśmiercania” człowieka jako osoby.

Imponujący rozwój nauk medycznych stwarza możliwości różnorodnego ingerowania w życie ludzkie. W sposób naturalny rodzi się pytanie o granice takich ingerencji, o dopuszczalność manipulacji w ludzką genetykę. Chodzi bowiem o znalezienie odpowiednich kryteriów umożliwiających właściwą ocenę działania mającego na celu niesienie pomocy człowiekowi i przynoszące wymierne dla niego korzyści. Kardynał E. Sgreccia w tej dziedzinie był odważnym, ale jednocześnie odpowiedzialnym poszukiwaczem rozwiązań. Cieszył się z każdego odkrycia medycznego, które mogło przyjsć z pomocą człowiekowi, a z punktu widzenia etycznego było godziwe. To była jego szlachetna i wrażliwa postawa wobec człowieka znajdującego się często w rozpaczliwej sytuacji. Pisał o tym także kardynał J. Ratzinger, gdy stwierdzał, że „w sytuacji kryzysu uzasadnień etycznych Kościół jawi się jako świadek wielkiej tradycji moralnej, zdolny nie tylko do przypominania wartości, ale także do proponowania modeli myślowych, umożliwiających w trudnych przypadkach znalezienie właściwych i jasnych rozwiązań”¹⁰.

Rozwój nauki, możliwości techniki, a zwłaszcza współczesna biotechnologia, stwarzają ogromne możliwości. Jednakże często stwarzają niebezpieczeństwo dla życia i zdrowia z racji możliwych nadużyć w tej materii. Dlatego Kardynał Sgreccia z wielką uwagą analizował różnego rodzaju modele bioetyki. Dokonywał rzeczowej krytyki. Jego polemika miała zawsze charakter ściśle naukowy. Niemniej jednak jako duchowny był przekonany, że bioetyka może i powinna być otwarta na światło płynące z chrześcijańskiej wiary, zwłaszcza że w tej perspektywie naj-

⁸ Zob. E. Sgreccia, *Fondamenti e finalità della bioetica*, w: *Nuovi orizzonti della ricerca in medicina legale*, red. G. Canepa, Milano 1995, 51.

⁹ Tamże.

¹⁰ J. Ratzinger, *Bioetyka w perspektywie chrześcijańskiej*, *Przegląd Powszechny* 3 (1992), 408.

lepiej można dostrzec, kim jest człowiek i jaką stanowi wartość. Skoro bioetyka jest ze swej natury otwarta na dialog, dlatego ze zrozumiałych względów w ów dialog powinna być włączona także i teologia. Zdaniem Kardynała takie ujęcie pozwala na jeszcze pełniejsze spojrzenie na przedmiot ingerencji, którym jest człowiek. Umożliwia także na wskazanie, co dla niego jest rzeczywistym i obiektywnym dobrem. Takie przekonanie oparte na myśli św. Tomasza z Akwinu, wyraził w Encyklice *Fides et ratio* Jan Paweł II, twierdząc, że prawdziwa wiara da się pogodzić z rozumem. Jest zatem możliwe prowadzenie dialogu z przedstawicielami bioetyki laickiej. Tomaszowa „harmonia” między rozumem a wiarą powinna stanowić płaszczyznę dialogu między bioetyką katolicką i laicką. Dlatego też dla Kardynała Sgreccii, niejako naturalnym działaniem, było uprawianie metabioetyki. Stanowiło to nieodzowną zasadę weryfikacji podstawowych założeń różnego rodzaju modeli bioetycznych, a dokonywanych w imię rzetelności naukowej.

Kardynał wykazywał bardzo szerokie *spectrum* zainteresowań bioetycznych. W jego licznych książkach i artykułach znajdziemy analizę zagadnień związanych z biogenezą, bioterapią, tanatologią, a zatem z zagadnieniami związanymi z początkami życia człowieka, jego trwaniem, a także z problemami związanymi z końcem życia. W tej części bioetyki odnajdziemy u Kardynała m.in. analizę problematyki zapłodnienia *in vitro*, ocenę diagnozy preimplantacyjnej i prenatalnej, a także macierzyństwa zastępczego, terapii genowej, transplantacji tkanek i narządów, eutanazji, uporczywej terapii czy śmierci mózgowej. Oddzielnym polem zainteresowań Kardynała była dziedzina eksperymentów medycznych, ingerencji w genom ludzki, inżynierii genetycznej, kwestia komórek macierzystych, eksperymentów na embrionach ludzkich, klonowanie człowieka czy możliwość powoływania do istnienia organizmów transgenicznych. Nie pozostała mu obca problematyka edukacji bioetycznej. Wiązało się to szczególnie z jego akademicką działalnością. Wiele uwagi poświęcił bioprawu i biojursprudencji. Wnikliwie analizował powstające różnego rodzaju prawa, konwencje i deklaracje bioetyczne. Prezentował także swoje poglądy związane z szeroko rozumianą ekologią. I wreszcie, także z racji jego osobistego zaangażowania, omawiał tematykę dotyczącą zasad i funkcjonowania komitetów bioetycznych.

W tym wszystkim Kardynał starał się dostrzegać człowieka, który jest w nieustannym trudzie poszukiwania prawdy. Bioetyka w jego rozumieniu, to nie tylko wysiłek związany ze złożonymi problemami biologii czy medycyny, ale właśnie z tych racji wymaga pogłębionego fundamentu refleksji filozoficznej, nie wykluczając jednakże perspektywy teologicznej¹¹. „Katolicka” bioetyka proponowana przez Purpurata, nie jest „przymuszaniem” przyjmowania przez świeckich przedstawicieli tej dziedziny wiedzy metafizycznych założeń, ale jest raczej propozycją, aby w chrześcijańskiej wizji widzieć nie tyle teorię, ile perspektywę życia człowieka i to we wszystkich jego aspektach. Takie stanowisko widzimy m.in.

¹¹ Zagadnienia te były m.in. przedmiotem refleksji podczas międzynarodowej konferencji. Zob. *L'uomo alla ricerca della verità. Filosofia, scienza, teologia: prospettive per il terzo millennio*, Conferenza internazionale su scienza e fede, Città del Vaticano, 23–25 maggio 2000. (Publikacja: *Vita e Pensiero*, Milano 2005).

w historii nawrócenia filozofa Justyna, późniejszego męczennika. Kardynał w jednym z wywiadów odwoływał się do tego myśliciela, który twierdził, że zgłębiał kolejno wszystkie nauki i w końcu zatrzymał się na doktrynie chrześcijańskiej, bo tylko w niej odnalazł perspektywę życia człowieka tutaj na ziemi, jak i w wieczności. Odnalazł te wartości, do których człowiek dąży ze swej natury¹².

Współczesny świat jawi się jako specyficzna „arena”, na której ścierają się rozmaite poglądy. Konieczny staje się dialog. Jest on bardzo trudny, jednak możliwy. W bioetycznej dyskusji istotną płaszczyzną tego dialogu jest także kwestia wartości i podstaw, na jakich powinna być ona budowana. Celem nie może być jedynie postęp wiedzy, ale dobro człowieka, któremu ta wiedza ma służyć. W tym sporze o człowieka, o jego obiektywne dobro, musi być miejsce na dyskusję i wzajemnie ubogacający dialog. O tym był przekonany E. Sgreccia i temu poświęcał wiele miejsca w swoim dorobku naukowym.

W uprawianiu bioetyki elementem istotnym dla Kardynała było znalezienie jej właściwej metody. Bioetyka nie może bowiem mieć jedynie charakteru deskryptywnego. Powinna wykazywać dominantę normatywną, należycie uzasadnioną. Ta dziedzina wiedzy, która dotyczy ingerencji na człowieku, analizuje zagadnienia związane z jego życiem i zdrowiem. Konsekwentnie formułuje także osąd etyczny, który dotyczy ingerencji na człowieku. Dlatego metoda bioetyki nie może odnosić się jedynie do wniosków wypływających z możliwości technicznych i najnowszych medycznych odkryć i osiągnięć, które skądinąd są bardzo ważne¹³.

Metoda zdobywania wiedzy w bioetyce nie może być tylko metodą indukcyjną, opartą wyłącznie na obserwacji faktów biologicznych czy socjologicznych¹⁴. Złożonych aspektów ludzkiej egzystencji nie da się zredukować „do prostych, nie mających ze sobą żadnego związku zatomizowanych elementów – przedmiotów poszczególnych nauk empirycznych. Suma wyników tych nauk nie daje pełnego obrazu faktu ludzkiego i nie wyjaśnia jego sensu”¹⁵. Bioetyka wkracza w transcendentną płaszczyznę życia człowieka nieuchwytną dla nauk empirycznych.

W bioetyce nie jest też właściwa metoda dedukcyjna, wyprowadzająca bezpośrednio normy działania z wybranych arbitralnie określonych pryncypiów¹⁶. Dlatego E. Sgreccia uważał, że w bioetyce konieczna jest inna metoda. Nazwał ją *metodą triangulacyjną*¹⁷ i uzasadniał, że jest ona najwłaściwsza do obiektywnego osądu praktycznego w bioetyce¹⁸.

Konieczność tej metody Kardynał uzasadniał współczesnymi tendencjami obecnymi także w niektórych modelach bioetyki, które dążą do oddzielenia sfe-

¹² Zob. wersja internetowa: Avvenire.it: L. Moia, *Intervista a Elio Sgreccia. La bioetica italiana, «dono» di padre Pio*, (mercoledì 6 giugno 2018).

¹³ Zob. E. Sgreccia, *La Bioetica. Fondamenti...*, dz.cyt., 302.

¹⁴ Zob. E. Sgreccia, *Manuale di bioetica...*, dz.cyt., 63.

¹⁵ R. Otowicz, *Etyka życia*, Kraków 1998, 70.

¹⁶ Zob. E. Sgreccia, *Manuale di bioetica...*, dz.cyt., 63; A. Pessina, *Personalismo e ricerca in bioetica. Nota sulle linee teoretiche proposte dal „Manuale” di Sgreccia*, *Medicina e Morale* 3 (1997), 443–459.

¹⁷ Zob. E. Sgreccia, *Manuale di bioetica...*, dz.cyt., 63–64.

¹⁸ Por. A. Pessina, dz.cyt., 444.

wszelkich aspektów od strony chemicznej, biologicznej czy fizjologicznej takiego działania²⁵.

Według Kardynała, w metodzie triangulacyjnej, istotny jest punkt drugi, czyli B. Stanowi on analizę antropologiczną, która związana jest z technicznymi metodami działania rozpatrywanymi w punkcie A tej metody. Nie może być ona pominięta, ponieważ całości działania medycznego na człowieku nie można sprowadzić jedynie do wymiaru biologiczno-technicznego. Niezbędne jest tutaj odniesienie antropologiczne. Z punktu widzenia biologiczno-technicznego możliwe jest np. tworzenie hybryd ludzko-zwierzęcych, dokonanie klonowania człowieka, stosowanie procedury *in vitro*. Według E. Sgreccia, choćby te właśnie przypadki domagają się uwzględnienia bardzo ważnego wymiaru antropologicznego takich działań. Nie jest to bowiem kwestia wyłącznie techniczna²⁶. Należy wziąć pod uwagę także wymiar antropologiczny, historyczny, kulturowy czy duchowy człowieka²⁷.

Ten punkt metody bioetyki pragnie poddać refleksji, jaka jest wartość życia człowieka i co stanowi o jego godności. Jest to zatem odniesienie czysto filozoficzne²⁸. Ten wymiar antropologiczny musi być brany pod uwagę, jeśli pragnie się dokonać oceny etycznej ingerencji w odniesieniu do człowieka. Jednakże antropologia, jak zauważa Kardynał, nie może być utożsamiana z etyką, ale umożliwia podjęcie obiektywnej oceny etycznej²⁹.

To właśnie antropologia, zdaniem Kardynała, dostarcza obiektywnego kryterium, dzięki któremu można dokonać oceny etycznej. Kryterium to stoi na straży obiektywnego dobra człowieka³⁰. „Odniesienia antropologiczne pozwala na właściwe i obiektywne ocenianie tego, czym i kim jest człowiek. W tym znaczeniu można mówić o personalizmie ontologicznie uzasadnionym, który prezentuje pewną całościową wizję człowieka, wizję integralną osoby ludzkiej, nie zredukowanej ideologicznie ani biologizacyjnie. Takie ujęcie personalistycznej antropologii wyklucza wszelkie możliwości instrumentalizowania człowieka”³¹.

Trzeci punkt C omawianej metody dotyczy wymiaru etycznego. Tutaj występuje rozumowe uzasadnienie etycznej oceny określonego działania. Dokonuje się tego, wskazując czy dane działanie da się uzasadnić i na podstawie jakich kryteriów. Nie można tutaj pominąć także motywów i okoliczności, które towarzyszą podejmowaniu określonej ingerencji³², pamiętając jednakże, że cel nie uświęca niegodziwych środków działania.

²⁵ Por. P. Valori, *Significato e metodologia della ricerca morale oggi. Scienze umane, filosofia, teologia*, Gregorianum 58 (1977), 63.

²⁶ Por. M. Doldi, M. Picozzi, *Introduzione alla Bioetica*, Leumann (Torino) 2000, 53.

²⁷ Por. G.M. Miglietta, *Bioetica*, dz.cyt., 49.

²⁸ Zob. E. Sgreccia, *Manuale di bioetica...*, dz.cyt., 63.

²⁹ Por. S. Privitera, *Antropocentrismo come fondamento ed avvio della riflessione etica*, w: *Bioetica e antropocentrismo etico*, red. E. Soricelli, R. Barcaro, Milano 1998, 30.

³⁰ Zob. E. Sgreccia, *Manuale di bioetica...*, dz.cyt., 64; tenże, *La Bioetica. Fondamenti...*, dz.cyt., 303.

³¹ J. Wolski, dz.cyt., 101. Zob. E. Sgreccia, A.G. Spagnolo, *Dall'etica professionale alla bioetica*, w: *Bioetica. Manuale...*, dz.cyt., 55.

³² Zob. E. Sgreccia, *Manuale di bioetica...*, dz.cyt., 63 i 242. Por. G.M. Miglietta, *Bioetica...*, dz.cyt., 49.

W proponowanej przez Kardynała metodzie niezwykle istotne pozostaje odniesienie antropologiczne. To właśnie ono „umożliwia zastosowanie takiego kryterium, które odróżnia to, co jest możliwe z punktu widzenia technicznego i naukowego, od tego, co jest etycznie dozwolone. W końcu metoda triangulacyjna integruje biologię (A), antropologię (B) i etykę (C); z jednej strony antropologia zostaje inspirowana i ubogacona, z drugiej strony ona sama wskazuje na kryteria i wartości, które nie mogą być pominięte ani pomniejszone”³³.

W proponowanej metodzie jest miejsce na bioetyczny dialog w celu sformułowania oceny etycznej w konkretnej procedurze, zachowując przy tym poprawność działań poznawczych w dochodzeniu do prawdy, mając jednak na uwadze ontologiczną, fundamentalną zasadę, niezmiennie kryterium i wartość, jaką jest człowiek.

4. ZAKOŃCZENIE

Kardynał Elio Sgreccia zapisał się w sposób wyjątkowy w Kościele. Swoją działalnością i nauczaniem wniósł olbrzymi wkład w wyjaśnianie i ocenę istotnych bioetycznych problemów. W swoim nauczaniu pozostawał zawsze wierny zasadom i wartościom Kościoła, dlatego często musiał iść „pod wiatr”³⁴. Podkreślił to w homilii pogrzebowej kardynał Giovanni Battista Re w stwierdzeniu, że Zmarły był właśnie wiernym ojcem i nauczycielem Kościoła³⁵.

Poprzez swój dorobek i szeroką działalność naukową, stał się popularyzatorem i promotorem wartości życia ludzkiego. Jego budowanie bioetyki opartej na myśli personalistycznej miało na celu „humanizację” tejże wiedzy. Każdy człowiek stanowi wielką wartość samą w sobie. Tę właśnie prawdę niestrudzenie uzasadniał w swojej refleksji, mając na uwadze, że to właśnie człowiek jest „pierwszą i podstawową drogą Kościoła”³⁶. Dla Kardynała tenże człowiek jest także *pierwszą i podstawową drogą bioetyki*. Pragnął, aby ta dziedzina wiedzy szanowała życie własne i innych. Dążył do tego, aby miniony i obecny czas, czy też „wiek bioetyki” stawał się „wiekiem personalizmu”, a zatem aby odznaczał się szacunkiem w odniesieniu do każdej osoby. Dążył do budowania takiej koncepcji bioetyki, która byłaby nie tylko „mostem ku przyszłości”, ale nade wszystko, aby stanowiła drogę ocalenia człowieka i świata. To jego wewnętrzne przekonanie podpowiadało, że „nie da się obronić pryncypiów bez «ocalenia» osoby ludzkiej w jej integralności i odwrotnie, kto «ocala» integralnie osobę, ratuje również pryncypia, które są teoretycznym odniesieniem tego, co stanowi rzeczywiste dobro dla człowieka”³⁷.

³³ M. Doldi, M. Picozzi, dz.cyt., 53. Zob. E. Sgreccia, *La Bioetica. Fondamenti e contenuti*, dz.cyt., 303.

³⁴ Zob. E. Sgreccia, *Contro vento...*, dz.cyt., 195–206. W tym fragmencie książki Kardynał wyjaśnia swoją drogę i działalność oraz dlaczego przychodziło mu iść „pod wiatr”.

³⁵ Por. G.B. Re, *Esequie del cardinale Sgreccia, „padre e maestro” fedele alla Chiesa*, <https://www.vaticannews.va/it/papa/news/2019-06/esequie-cardinale-sgreccia-omelia-cardinale-re.html> (dostęp: 25.09.2019).

³⁶ Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, nr 14.

³⁷ A. Pessina, dz.cyt., 455–456.

Elio Sgreccia uważał, że aby bioetyka nie stała się *zawiedzioną nadzieją*, konieczna jest dogłębna analiza istoty i wartości życia człowieka. Dlatego był przekonany, że jego wizja bioetyki personalistycznej, ontologicznie uzasadnionej, może sprawić, że stanie się budowaniem „mostu ku przyszłości”. Taka wizja uprawiania bioetyki jawi się jako *latarnia* wskazująca właściwą drogę dokonywania bioetycznej refleksji. Jest też swego rodzaju budowaniem współczesnej *kultury życia*, której nauka powinna służyć.

Kardynał Elio Sgreccia był niskiego wzrostu, ale był człowiekiem wielkiego ducha, wyjątkowej życzliwości i dobroci. Emanował z niego duchowy pokój. Był zawsze uśmiechnięty i gotowy przyjść z pomocą innym. Jego zwyczajne pytanie, które kierował niejednokrotnie i do mnie: „W czym mogę pomóc?”, pozostanie na zawsze w pamięci tych, którym dane było z nim się spotkać. Oprócz wielu pięknych cech osobowościowych miał także i tę, że zawsze własnoręcznie odpisywał na listy i życzenia do niego kierowane.

Kardynał swoją działalnością na polu bioetyki budował *most ku przyszłości*. Teraz, już z innej perspektywy, może oglądać nie tylko ową ziemską *przyszłość*. Swoją wielostronną działalnością wpisywał się w ratowanie człowieka i świata. Wypada wierzyć, że to, czego dokonał, także z perspektywy osiągniętej wieczności, miało i nadal ma sens, może jeszcze większy, niż mogło się wydawać tutaj na ziemi. Ma sens życie poświęcone życiu człowieka. Dobrze, że Kardynał nigdy się nie zatrzymywał, gdy trzeba było „iść pod wiatr” współczesnych myśli i ideologii zła i przeciwstawiać się tym działaniom, które zagrażały człowiekowi. Jego przekonanie, że Stwórca jest nie tylko dawcą życia człowieka, ale i jego obrońcą, z pewnością mobilizowało go, aby jeszcze bardziej wziąć sobie do serca przestrożę Boga: „Upomnę się też u człowieka o życie człowieka i u każdego – o życie brata” (Rdz 9, 5).

BIBLIOGRAFIA

Podstawowe dzieła (książki i artykuły) E. Sgreccii

- Bioetica: manuale per medici e biologi*, Milano 1986.
Contro vento. Una vita per la bioetica, Cantalupa (Torino), 2018.
I punti cruciali della bioetica nel momento attuale, *Bioetica e Cultura* 1 (1992), 45–52.
La bioetica contenuti e fondamenti, w: *Corso di Bioetica*, red. E. Sgreccia, Milano 1986, 49–59.
La bioetica nel quotidiano, Milano 2006.
La bioetica, nuova disciplina: limiti e prospettive, w: *La medicina sociale e le politiche sociali e sanitarie in Italia*, red. G.M. Pirone, Roma 1995, 33–39.
La bioetica. Fondamenti e contenuti, *Medicina e Morale* 3 (1984), 285–305.
La bioetica: gli orizzonti e i principi fondamentali, *Anime e Corpi* 121 (1985), 451–470.
Le nuove frontiere della bioetica, *La scuola e l'uomo* 4 (1995), 103–106.
Manuale di bioetica. Aspetti medico-sociali, t. 2, Milano 2002³.
Manuale di bioetica. Fondamenti ed etica biomedica, t. 1, Milano 2002³.
Pastorale sanitaria. Istanze etiche e culturali, Brezno di Bredero 1987.

Literatura (w nawiązaniu do prac E. Sgreccii)

- Angelini F., *Świętość ludzkiego życia*, Ethos 25–26 (1994), 49–55.
- Barragán J.L., *Metabioetica e biomedicina*, Città del Vaticano: Editrice Velar 2005.
- Beauchamp T.L., Childress J.F., *Zasady etyki medycznej*, tłum. z ang. W. Jacórzynski, Warszawa: Książka i Wiedza 1996.
- Bioetyka personalistyczna*, red. T. Biesaga, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 2006.
- Bołoz W., *Bioetyka. Jej historia i sposoby ujmowania*, Studia Ecologiae et Bioeticae 1 (2003), 161–175.
- Bołoz W., *Życie w ludzkich rękach*, Warszawa: Wydawnictwa Akademii Teologii Katolickiej – Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam” 1997.
- Chiodi M., *Modelli teoretici in bioetica*, Milano: Franco Angeli 2005.
- Chiodi M., Reichlin M., *Nuovo corso di teologia morale*, Vol. 2: *Morale della vita. Bioetica in prospettiva filosofica e teologica*, Brescia: Queriniana 2017.
- Dizionario di bioetica*, red. S. Leone, S. Privitera, Bologna: EDB – Acireale: ISB 1994.
- Encyklopedia bioetyki*, red. A. Muszala, Radom: Polskie Wydawnictwa Encyklopedyczne 2005.
- Engelhardt H.T., *The Foundations of Bioethics*, New York: Oxford University Press 1996.
- Engelhardt H.T., *The Foundations of Christian Bioethics*, Lisse: M & M Scrivener Press 2000.
- Machinek M., *Życie w dyspozycji człowieka. Wybrane problemy etyczne u początku życia ludzkiego*, Olsztyn: Wyższe Seminarium Duchowne Metropolii Warmińskiej „Hosianum” 2004.
- Otowicz R., *Etyka życia. Bioetyczny i teologiczny kontekst problematyki życia poczętego*, Kraków: Wydawnictwo WAM 1998.
- Pessina A., *Personalismo e ricerca in bioetica. Nota sulle linee teoretiche proposte dal „Manuale” di Sgreccia*, Medicina e Morale 3 (1997), 443–459.
- Piana G., *Bioetica. Alla ricerca di nuovi modelli*, Milano: Garzanti 2002.
- Podstawy i zastosowania bioetyki*, red. T. Biesaga, Kraków: Wydawnictwo naukowe PAT 2001.
- Possenti V., *Il principio-persona*, Roma: ARMANDO 2006.
- Potter V.R., *Bioethics. Bridge to the future*, New Jersey: Englewood Cliffs, N.J., Prentice–Hall 1971.
- Ratzinger J., *Bioetyka w perspektywie chrześcijańskiej*, Przegląd Powszechny 109 (1992), nr 3 (847), 407–420.
- Russo G., *Fondamenti di metabioetica cattolica*, Roma: Dehoniane 1993.
- Sala R., *Bioetica e pluralismo dei valori. Tolleranza, principi, ideali morali*, Napoli: Liguori 2003.
- Ślipko T., *Bioetyka. Najważniejsze problemy*, Kraków: Wydawnictwo Petrus 2009.
- Tettamanzi D., *Nuova bioetica cristiana*, Casale Monferrato: Piemme 2000².
- Troska J., *Moralność życia cielesnego*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM – WT 1999.
- Utylitaryzm w bioetyce. Jego założenia i skutki na przykładzie poglądów Petera Singera*, red. W. Bołoz, G. Höver, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego 2002.
- W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, red. K. Szczygieł, Tarnów: Biblos 1998.
- Warzeszak S., *Bioetyka. W obronie życia człowieka*, Kraków: Wydawnictwo Petrus 2011.
- Wolski J., *Bioetyka w perspektywie personalizmu. Studium w świetle myśli naukowej biskupa Elio Sgreccii*, Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie 2008.
- Wolski J., *Osoba miarą i kryterium ingerencji medycznej*, w: *Ku rozumieniu godności człowieka*, red. G. Hołub, P. Duchliński, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 2008, 261–274.

**CARDINAL ELIO SGRECCIA
– A PIONEER OF ITALIAN BIOETHICS.
PROMOTER OF CULTURAL LIFE**

Summary

Cardinal Elio Sgreccia was a distinguished teacher and a promoter of dignity and value of human life. He was widely recognized and greatly respected on the international arena. He is known as a founder of Italian bioethics with a personalistic profile. Among many functions that he performed during his life is also the one related to *Łódzkie Studia Teologiczne*. Since 2014 he was a member of the Scientific Council of this journal.

This article is meant as an expression of gratitude to the late cardinal for the actions he took in bioethics. We present the outline of his personalistic bioethics with a triangular method which was formulated by him for this discipline.

Key words: anthropology, bioethics, culture of life, Elio Sgreccia, method in bioethics, personalism

Nota o Autorze

Ksiądz **Jan WOLSKI** – prezbiter archidiecezji łódzkiej, doktor habilitowany nauk teologicznych w zakresie teologii moralnej, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi, w Wyższym Seminarium Ojców Franciszkanów w Łodzi-Łagiewnikach oraz w Instytucie Teologicznym w Łodzi. Dyrektor Instytutu Teologicznego. Doktorat z teologii moralnej na *Accademia Alfonsiana* w Rzymie. Rozprawa habilitacyjna: *Bioetyka w perspektywie personalizmu. Studium w świetle myśli naukowej biskupa Elio Sgreccii*, Łódź 2008. Wykłada wprowadzenie do teologii, teologii moralnej, teorię i praktykę spowiedzi oraz bioetykę w łódzkich Seminariach Duchownych oraz w Instytucie Teologicznym. Członek Komisji Bioetycznych w Łodzi przy Uniwersytecie Medycznym i w Instytucie Centrum Zdrowia Matki Polki.

Kontakt e-mail: jwolski@wsd.lodz.pl